

BIẾN ĐỘNG CHÍNH TRỊ Ở BẮC PHI, TRUNG ĐÔNG VÀ MỘT SỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN VIỆT NAM

PGS, TS THÁI VĂN LONG^(*)

Từ giữa đầu năm 2011 đến nay, nhiều nước vùng Bắc Phi, Trung Đông rơi vào tình trạng bất ổn về chính trị. Các cuộc diễu hành, biểu tình, nổi dậy, phản đối chính quyền đương nhiệm diễn ra rầm rộ tại nhiều nước như Tuynidi, Angiêri, Ai Cập, Yêmen, Gioocdani, Baranh và nghiêm trọng nhất là Libi. Đây là hiện tượng chính trị phức tạp mà người ta cần nhiều thời gian hơn để nhận rõ thực chất, nguyên nhân, đặc điểm cũng như những hệ lụy của nó đến đời sống chính trị của các quốc gia trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Tuy nhiên bước đầu có thể nêu một số nhận định như sau:

1. Tác nhân phương Tây đằng sau biến động chính trị ở Bắc Phi, Trung Đông

Sự kiện bắt đầu từ Tuynidi, với việc ngày 17-1-2011, khi Môhamét Buadi, công dân Tuynidi 26 tuổi, do bị cảnh sát tịch thu giấy hàng rong, vì quá phấn uất nên đã tự thiêu. Hình ảnh này được ghi lại bằng điện thoại di động và tung lên mạng xã hội, lan

truyền nhanh và rộng rãi, đã làm dấy lên làn sóng biểu tình phản kháng chính quyền, từ việc đòi dân sinh đơn thuần đến chống tham nhũng, rồi đòi Tổng thống phải từ chức. Chính quyền Tuynidi đã trấn áp các cuộc biểu tình, phong tỏa hệ thống truyền thông, báo chí, internet nhưng đều không hiệu quả. Ngày 14-1-2011 Tổng thống Ben Ali đã phải chấp nhận từ chức sau 24 năm trị vì, lánh nạn sang Ảrập Saudi, trao quyền lại cho Thủ tướng Môhamét An Galusi⁽¹⁾.

Cuộc "Cách mạng hoa nhài"- cái tên mà phương Tây đặt cho các cuộc biểu tình ở Tuynidi đã lan nhanh sang quốc gia láng giềng là Ai Cập, mở đầu bằng sự kiện "Ngày nổi giận" (25-1-2011) với các cuộc biểu tình của hàng chục nghìn thanh niên, sinh viên, trí thức. Mục tiêu của các cuộc biểu tình lúc đầu đưa ra là đòi cải thiện dân sinh, chống thất nghiệp, chống tham nhũng, đòi tự do dân chủ, tiếp đến là đòi sửa đổi hiến pháp, giải tán Quốc hội và đòi Tổng thống Môbarác từ chức. Trước áp lực từ các cuộc biểu tình, cùng sức ép của Mỹ và phương Tây, Tổng thống Môbarác buộc phải chấp

^(*) Viện Quan hệ quốc tế, Học viện Chính trị - Hành chính quốc gia Hồ Chí Minh.

nhận từ chức vào ngày 11-2-2011 trao quyền điều hành đất nước cho quân đội.

Tại Yêmen, làn sóng biểu tình chống Chính phủ đã diễn ra từ ngày 3-2-2011 với sự tham gia của hàng nghìn người, tập trung chủ yếu ở thành phố cảng Ađen và thủ đô Xana. Mục tiêu của lực lượng biểu tình là đòi cải thiện dân sinh và yêu cầu Tổng thống Xalê phải đảm bảo thực hiện những cam kết cải cách. Trước sức ép của lực lượng biểu tình dân chủ, Tổng thống Ali Áđula Xalê đã phải chấp nhận đình chỉ những điều khoản sửa đổi Hiến pháp cho phép ông có thể tại vị suốt đời.

Đặc biệt tại Libi, ngày 17-2-2011 một cuộc biểu tình dân chủ với quy mô lớn của hàng chục nghìn người được tập hợp thông qua các trang mạng xã hội như: Facebook, Twitter YouTube... và điện thoại di động. Việc chính quyền của Tổng thống Cadaphi đàn áp dẫn đến nhiều thương vong đã gây bất bình lớn trong một bộ phận dân chúng. Từ đó, lực lượng biểu tình đã tự vũ trang thành lực lượng đối lập chống Chính phủ đánh chiếm thành phố Bengadi và phần lớn miền Đông. Mỹ và phương Tây đã dựa vào tính chất bạo lực của xung đột và thương vong của dân thường để thông qua Nghị quyết 1970 tại Liên hợp quốc thiết lập vùng cấm bay và trực tiếp dùng máy bay tấn công Libi nhằm buộc Tổng thống Cadaphi từ chức.

Từ một số nước ban đầu làn sóng phản kháng chính phủ đã lan rộng sang 16/24 quốc gia khác trong khu vực như: Baranh, Iran, Xudăng, Môritani, Ôman... Tình hình trên không chỉ tạo nên những bất ổn, xáo trộn trong khu vực, mà còn gây nên mối

quan ngại sâu sắc cho các quốc gia khác trên thế giới, làm sâu sắc thêm cuộc khủng hoảng kinh tế toàn cầu hiện nay.

Trước những biến động chính trị ở Bắc Phi và Trung Đông hiện nay, trong giới phân tích quốc tế nhiều người cho rằng, có thể tìm ra những nguyên nhân bên trong và cả bên ngoài (mà rất có thể lại là nguyên nhân quan trọng, chủ yếu). Theo chúng tôi có thể đề cập đến một số loại nguyên nhân chính sau:

Nguyên nhân bên trong:

Trước hết, biến động chính trị bắt nguồn từ mô hình phát triển đất nước. Các quốc gia này lệ thuộc quá nhiều vào nước ngoài, nhất là về kinh tế. Trước sự suy giảm của kinh tế toàn cầu hiện nay, nền tài chính, tiền tệ thế giới rơi vào khủng hoảng thì chính các quốc gia này là những nước gánh chịu hậu quả sớm và nặng nề nhất.

Hai là: Đường lối chính trị và cách thức lãnh đạo, điều hành đất nước của giới cầm quyền có nhiều sai lầm. Tình trạng độc đoán, chuyên quyền, gia đình trị, tham nhũng kéo dài của những người đứng đầu gây nên những bất bình, mâu thuẫn trong chính nội bộ lực lượng cầm quyền, tạo sự dồn nén ngày càng gia tăng trong xã hội, là môi trường tốt cho các lực lượng đối lập kích động, tập hợp lực lượng.

Ba là: Tình trạng chênh lệch giàu nghèo quá lớn, thất nghiệp gia tăng mạnh mẽ, an sinh xã hội không được đảm bảo, phân biệt đối xử giữa các nhóm trong cộng đồng dân cư... tạo nên những mâu thuẫn xã hội sâu sắc đòi hỏi phải giải quyết.

Từ những nguyên nhân sâu xa đó, kết hợp với nguyên nhân trực tiếp là những sai lầm trong xử lý các vấn đề xã hội của chính quyền như: không chấp nhận thoả hiệp, dùng bạo lực đàn áp... đã tạo nên "giọt nước tràn ly", tạo ra làn sóng phản kháng mạnh mẽ và lan rộng.

Nguyên nhân bên ngoài (khách quan) dẫn đến những cuộc biểu tình, bạo loạn, bất ổn định ở khu vực Bắc Phi và Trung Đông là đặc biệt quan trọng. Người ta đã có những bằng chứng để nói đến, đằng sau cái gọi là cuộc "cách mạng hoa nhài" ở Tuynidi, "cách mạng nhung" ở Ai Cập là bàn tay can thiệp với những mưu thuật ranh ma, hiểm độc của các thế lực bên ngoài, trước hết là Mỹ, kết hợp với các lực lượng chống đối ở trong mỗi nước và trong khu vực.

Nhìn bề ngoài, có vẻ như các "phong trào phản kháng đường phố" nêu trên diễn ra một cách tự nhiên, xuất phát từ những nguyên nhân như khủng hoảng kinh tế - xã hội, nạn thất nghiệp gia tăng, sự bất bình đẳng trong xã hội... Tuy nhiên, khi phân tích kỹ và xâu chuỗi các sự kiện đã diễn ra ở Bắc Phi và Trung Đông thì có thể nhận thấy lược đồ chung của các sự kiện đó. Chúng thường được cổ vũ, kích động của những lực lượng bên ngoài, bao gồm các cơ quan tình báo, các viện nghiên cứu chiến lược, các tổ chức phi chính phủ của Mỹ và nhiều nước phương Tây nhằm tạo ra chiêu thức kiểu "công nghệ ong vỡ tổ"⁽²⁾. Tiếp theo các cuộc biểu tình đường phố quy mô lớn của dân chúng nổ ra với những yêu sách chính trị và kinh tế - xã hội, ở một số nơi kết hợp với bạo động để gây áp lực đối với chính quyền sở tại từ bên trong, những áp

lực từ bên ngoài cũng ngày càng gia tăng với những tuyên bố của các nhân vật trong chính quyền Mỹ và phương Tây ủng hộ lực lượng chống đối, hối thúc chuyển giao quyền lực và đưa ra những khả năng can thiệp quân sự... Việc quân đội Mỹ đưa tàu chiến tới bờ biển ở Bắc Phi và Trung Đông nhằm ứng cứu "những nạn nhân", sẵn sàng can thiệp và đối phó những tình huống bất trắc xảy ra đã và đang hậu thuẫn cho các lực lượng chống đối chính phủ ở các nước này. Không có sự hậu thuẫn, tiếp tay, cổ vũ mạnh mẽ của các thế lực bên ngoài, thì tình hình trong khu vực chưa hẳn đã căng thẳng nghiêm trọng như nó đã và đang diễn ra. Người phát ngôn Bộ ngoại giao Mỹ, Ph.Crauli, đã thừa nhận Oasinhton có tiếp xúc với một số nhân vật thuộc lực lượng tìm cách lật đổ tổng thống Libi Cadaphi.

Sự can dự của Mỹ và phương Tây vào tình hình Bắc Phi và Trung Đông, với những hậu thuẫn cho các lực lượng chống đối tại các nước khu vực, là nằm trong những toan tính chiến lược của Mỹ. Nhiều năm qua, trên bàn cờ địa chính trị khu vực, vị trí của Mỹ đang bị thách thức lớn bởi sự gia tăng ảnh hưởng của các đối thủ nước lớn khác, đặc biệt là Trung Quốc và Nga. Đây là điều mà Mỹ hết sức quan ngại, vì trước tiên nó đe dọa trực tiếp Mỹ trong việc tiếp cận nguồn dầu mỏ khổng lồ, sau đó là khả năng kiểm soát khu vực, gây bất lợi đối với tham vọng toàn cầu và cuộc cạnh tranh chiến lược của Mỹ trước các đối thủ nước lớn mới nổi và tái nổi. Đó cũng chính là lý do vì sao Mỹ "lạnh lùng" bỏ rơi những đồng minh thân cận cũ nhưng đã hết thời, không còn tác dụng trong khu vực như

Mubarác ở Ai Cập. Biến động chính trị ở Bắc Phi và Trung Đông được coi là cơ hội vàng để Mỹ có thể dựng lên các chính quyền sở tại vừa thân Mỹ vừa thực sự hữu dụng cho mục tiêu chiến lược của Mỹ.

Nghiên cứu tình hình Bắc Phi, Trung Đông và so sánh với các cuộc "cách mạng sắc mầu" ở các nước Đông Âu có thể thấy có một số đặc điểm mới sau:

Một là, lực lượng chính tham gia trong các cuộc biểu tình dân chủ là thanh niên, sinh viên, trí thức... (Tuynidi, Ai Cập) do bất bình đảng trong xã hội, điều kiện dân sinh kém gây bức xúc, dẫn đến tự phát đấu tranh chứ không phải do một đảng phái hay tổ chức chính trị nào lãnh đạo.

Hai là, mục tiêu đấu tranh thay đổi nhanh chóng: từ đòi hỏi dân sinh, dân chủ sang các vấn đề chính trị là nhằm thay thế người cầm quyền. Khác hẳn với các cuộc "cách mạng sắc mầu" mang tính chính trị ngay từ đầu và thường xuất hiện sau các cuộc bầu cử.

Ba là, các phương tiện truyền thông có vai trò quan trọng trong tổ chức dư luận, tập hợp lực lượng phản kháng, tạo sự lan toả nhanh làm cho chính quyền bị bất ngờ khi phong trào bùng phát.

Với những đặc điểm mới, khác căn bản so với các cuộc "cách mạng sắc mầu" trước đây làm nhiều người không khỏi thắc mắc, vậy bản chất của những biến động chính trị ở Bắc Phi, Trung Đông là gì? Theo chúng tôi, tình hình ở Bắc Phi, Trung Đông hiện nay chưa mang tính cách mạng đầy đủ nên chưa thể gọi nó là một cuộc cách mạng, mà chỉ gọi nó là những biến động chính trị. Bởi vì, theo diễn biến của sự kiện ở Tuynidi và

Ai Cập cho thấy, phong trào phản kháng mang tính tự phát, không có lực lượng lãnh đạo rõ ràng, đặc biệt là không mang tính chất "lật đổ chế độ" mà chỉ đòi lật đổ cá nhân các tổng thống đương nhiệm. Do vậy, biến động chính trị ở Bắc Phi, Trung Đông về bản chất là "phong trào phản kháng đường phố" tự phát của thanh niên, sinh viên, người lao động, có sự trợ giúp đắc lực của các mạng xã hội và phương tiện truyền thông, dùng áp lực số đông để đòi các quyền dân sinh, dân chủ, đòi chấm dứt chế độ độc tài, gia đình trị...

2. Ảnh hưởng đến Việt Nam

Những bất ổn chính trị ở Bắc Phi và Trung Đông đã tác động không nhỏ đến Việt Nam, trực tiếp nhất trên lĩnh vực kinh tế. Có thể nêu ra một số ảnh hưởng như sau:

Thứ nhất, tình hình Bắc Phi, Trung Đông bổ sung thêm những khó khăn về kinh tế mà Việt Nam đang gánh chịu do khủng hoảng kinh tế toàn cầu và khuyết điểm chủ quan đem lại. Kể từ khi diễn ra cuộc khủng hoảng, hơn 10 nghìn lao động Việt Nam đã phải chịu ảnh hưởng trực tiếp là mất việc, còn Chính phủ phải chi những khoản không nhỏ để sơ tán đưa công dân mình về nước và giải quyết những hậu quả xã hội một cách "bất đắc dĩ". Thêm nữa, nếu tình hình bất ổn kéo dài, Việt Nam sẽ còn phải gánh chịu thêm những thiệt hại về kinh tế từ sự đổ vỡ các mối quan hệ kinh tế - thương mại vốn khá phát triển giữa Việt Nam với khu vực này.

Thứ hai, một số thế lực cá nhân trong và ngoài nước đã và sẽ khai thác tình hình Bắc Phi, Trung Đông để kích động, gây mất ổn định chính trị ở Việt Nam. Hơn nữa, các thế

lực nước ngoài tiếp tục gây sức ép và tham vọng áp đặt giá trị, nhất là về vấn đề tự do, dân chủ, nhân quyền của phương Tây vào Việt Nam. Trong bài phát biểu tại trường đại học Gioórgi Oasinton ngày 15-2-2011 Ngoại trưởng Mỹ Hilary Clinton đã xếp Việt Nam cùng một số quốc gia như Trung Quốc, Ấn Độ, Iran, Myanma... vào danh sách những nước "hạn chế Internet"⁽³⁾. Tình hình trên đòi hỏi Việt Nam phải đề cao cảnh giác trước những âm mưu và thủ đoạn kích động hòng gây ra những diễn biến tương tự như đã và đang diễn ra ở Bắc Phi, Trung Đông.

Thứ ba, việc điều chỉnh chính sách, chiến lược của các nước lớn sau sự kiện Bắc Phi, Trung Đông có thể ảnh hưởng nhất định đến vấn đề tranh chấp chủ quyền Biển Đông trong đó có quyền lợi của Việt Nam.

Từ những vấn đề nêu trên đặt ra cho Việt Nam *một số vấn đề cấp bách mang tính giải pháp* là:

- Cần quán triệt sâu sắc phương châm "chủ động, phòng ngừa, ngăn chặn" thực hiện tốt các chủ trương giải pháp phát triển kinh tế, bình ổn giá... của Nhà nước đưa ra, bảo đảm an sinh xã hội, giải quyết việc làm. Nếu làm tốt các vấn đề này sẽ không còn môi trường cho những biến động bất thường xảy ra, cho dù lực lượng thù địch có kích động chống phá. Trước mắt cần giải quyết các bức xúc đang tồn tại trong xã hội ta, không để tạo nên những căng thẳng trên diện rộng; kiềm chế lạm phát, chú ý đến lợi ích của các nhóm xã hội trong dân cư, đặc biệt chú ý đến công tác thanh niên và chủ động hơn nữa trong sử dụng các phương tiện truyền thông. Không khéo trong xử lý

giải quyết các điểm nóng, để tránh tình trạng ức chế dồn nén trong một bộ phận nhân dân có thể dẫn đến manh động.

- Cần thận trọng trong các tuyên bố, ứng xử ngoại giao đối với các quốc gia đang trong vùng khủng hoảng nhằm duy trì mối quan hệ truyền thống và bảo vệ lợi ích của công dân Việt Nam đang sinh sống làm việc tại đây.

- Nâng cao tinh thần cảnh giác của các lực lượng vũ trang trong bảo vệ an ninh quốc gia, chủ quyền dân tộc.

Biến động chính trị tại các nước Bắc Phi, Trung Đông vẫn đang tiếp tục diễn biến hết sức phức tạp. Vòng xoáy của các sự kiện được tạo nên bởi hàng loạt nguyên nhân vừa sâu xa vừa trực tiếp, với những toan tính lợi ích của các lực lượng chính trị trong khu vực cùng các tham vọng cạnh tranh quyền lực của các cường quốc, do vậy những tác động đến Việt Nam còn rất đa dạng khó lường, buộc chúng ta phải theo dõi sát sao tình hình để tích cực chủ động phòng tránh.

(1) Dẫn theo Nguyễn Thế Kỷ: *Biến động chính trị ở Bắc Phi và Trung Đông*, Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam ngày 20-2-2011.

(2) Xem: *Ai đứng đằng sau các cuộc bạo động chính trị ở Ai Cập* (Tạp chí Cộng sản điện tử, ngày 14-2-2011); Nguyễn Văn F. Uylian Endan: *Sự can thiệp, chi phối của Mỹ vào tình hình Ai Cập hiện nay* (Báo Điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam, ngày 21-2-2011).

(3) Dẫn theo Thu Trà: *Chiến lược của Mỹ sử dụng mạng Internet để xúc tiến "cách mạng nhưng"*, Tạp chí Cộng sản điện tử, số 4 (2002), năm 2011.